

Janusz Kryszak

Notatnik kanadyjski

Archiwum Emigracji : studia, szkice, dokumenty 2, 259-261

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Seminarium Kultury i Historii Polski na Uniwersytecie w Uppsali jest jednym z najprężniej działających w Europie ośrodków slawistycznych, a jego prace i dorobek zasługują na pełniejsze poznanie.

Pracownicy Seminarium Kultury i Historii Polski w Uppsali w 1999 roku

Dr Michał Bron Jr (1949), historyk, socjolog. W latach 1989–1997 kierownik Działu Słowińskiego Biblioteki Noblowskiej Akademii Szwedzkiej. Pracownik University College of South Stockholm. Współzałożyciel European Society for Research on Education for Adult. Zastępca red. nacz. „Acta Sueco-Polonica”. Redaktor kilku książek oraz autor kilkudziesięciu artykułów.

Dr Włodzimierz Gruszczyński (1953), filolog, adiunkt w Instytucie Dziennikarstwa UW. Opublikował m.in.: *Opowiadania polskie XIX i XX wieku (wybór tekstów dla studiujących język polski)*. Uppsala 1994; *Historia języka polskiego (zarys)*. Cz. I. Uppsala–Stockholm 1994 (skrypt); *Nomina Polonica & Svetica. En polsk-svensk paronymordlista i original och avskrift*. Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis, XXXV, Uppsala 1998 (wspólnie z L. Larssonem).

Dr Janusz Korek (1955), historyk literatury, tłumacz. Na przełomie lat 70. i 80. założyciel podziemnego wydawnictwa „Oficyna Nieobecnych”. Współpracownik Szwedzkiego Radia, pracownik University College of South Stockholm. Opublikował m.in.: *Paradoksy paryskiej „Kultury”*. Stockholm 1998 oraz kilkadziesiąt artykułów na temat współczesnej literatury polskiej i szwedzkiej. Współredaktor „Acta Sueco-Polonica”.

Prof. Józef Lewandowski (ps. Marcin Wyziębło) (1923), historyk, eseista. Założyciel (1980) i kierownik Seminarium Historii Polski Uniwersytetu w Uppsali, współredaktor „Acta Sueco-Polonica”. Publikuje w „Kulturze”, „Zeszytach Historycznych”. Autor m.in.: *The Swedish Contribution to the Polish Resistance*. Uppsala 1979; *Szkoło bolesne, obraz dni*. Uppsala 1991; *Cztery dni w Atlantydzie*. Uppsala 1991.

Nils Lundahl (1936), skandynawista, tłumacz z serbsko-chorwackiego. Wykładowca w Instytucie Skandynawistyki Uniwersytetu w Uppsali. Członek redakcji „Acta Sueco-Polonica”. Opublikował m.in.: *Szwedzki dla ekonomistów*. Gdańsk 1983.

Prof. Andrzej Nils Uggla (1940), literaturoznawca, historyk, badacz kultury polskiej na emigracji, tłumacz, wydawca. Pracownik naukowy Ośrodka Badań Wielokulturowych przy Uniwersytecie w Uppsali, gdzie kieruje Seminarium Kultury i Historii Polski. Autor m.in.: *Sverige och polska skalders. Från Mickiewicz till Milosz* (Szwecja a polscy poeci. Od Mickiewicza do Miłosza) 1990, 1997; *I nordlig hamn. Polacker i Sverige under andra världskriget*. Uppsala 1997 oraz kilkadziesięciu artykułów, tłumaczeń i prac edytorskich.

Mirosław Adam Supruniuk (Toruń)

NOTATNIK KANADYJSKI

50 lat. 3 listopada 1948 roku na pokładzie statku Empress of France wypłynął z Liverpool w rejs do Ottawy i Montrealu były żołnierz 1 Dywizji Pancerniej gen. Maczka, Wacław Iwaniuk. Kilka miesięcy wcześniej, w połowie lipca 1948, na statku S/S Marine Shark w rejsie z Ludwigsburga do Halifaxu, przybił do brzegów Kanady były powstaniec warszawski, więzień obozów jenieckich w Sandbostel i Westertimke, ostatnio dipis w obozie Heilbronn, Adam Tomaszewski. Iwaniuk z Montrealu wyruszył do dalekiego Edmonton, by zamieszkać na krótko na farmie swego krewnego w miasteczku Thorsby, skąd widać było panoramę Gór Skalistych. Stamtąd przeniósł się po kilku tygodniach do Ottawy i ostatecznie, w 1949, do Toronto. Tomaszewski z Halifaxu udał się do ontaryjskiego miasteczka Oshawa, gdzie czekał go obowiązkowy kontrakt rocznej pracy na

farmie. Tak zaczęła się, trwająca dziś już pół wieku, emigracyjna odyseja dwóch wybitnych pisarzy, którzy zdecydować mieli o obliczu polskiego środowiska literackiego w Kanadzie. Przez kilkadziesiąt lat wydawali książki, pisma, organizowali życie artystyczne i intelektualne będąc strażnikami wartości uznanych za fundament ideowo-etyczny emigracji niepodległościowej. Przez kilkadziesiąt lat też za tę cenę nie byli obecni w oficjalnym życiu literackim kraju. Dopiero po roku 1989 książki ich mogły bez przeszkód trafić do czytelnika krajowego. Dziś nie można sobie wyobrazić obrazu poezji polskiej XX wieku bez tomów Wacława Iwaniuka; coraz większe uznanie zdobywa sobie proza wspomnieniowa i podróżnicza Adama Tomaszewskiego czego przykładem chociażby zbiór studiów poświęcony pisarzowi *Jesteś wszędzie*, *Itako* wydany pod redakcją Sergiusza Sterna-Wachowiaka w Poznaniu w 1997 roku. Niebawem też w tej samej serii wydawniczej (Wielkopolski Parnas Literacki) ukaże się najnowszy zbiór esejów kanadyjskich A. Tomaszewskiego pt. *Krzyk dzikiej gęsi*. Najnowsze wiersze Iwaniuka z lat 1993–1996 pt. *W ogrodzie mego ojca* ukazały się staraniem Polskiego Funduszu Wydawniczego w Kanadzie w Toruniu w roku 1998. Jak napisał w jednym z wierszy: „emigracyjne dusze wracają do kraju”.

20 lat. Polski Fundusz Wydawniczy w Kanadzie obchodził w listopadzie 1998 roku jubileusz dwudziestolecia działalności. Idea powołania Funduszu (dotąd nie było w Kanadzie takiej instytucji) pojawiła się w 1976 roku na apel Wacława Iwaniuka, zatroskanego małą aktywnością wydawniczą polskich skupisk w Kanadzie. Wkrótce na apel odpowiedziały wsparciem najważniejsze organizacje emigracyjne i po licznych staraniach w listopadzie 1978 roku można było oficjalnie ogłosić powstanie Polskiego Funduszu Wydawniczego. Pierwszym prezesem został dr Stanisław Wcisło, a w skład zarządu weszli m.in. Irena Habrowska-Jelaczyc, Wacław Iwaniuk, Jadwiga Jurkszus-Tomaszewska, Adam Tomaszewski. Nowa organizacja otrzymała statut instytucji społecznej (charter) zatwierdzony przez rząd federalny. Działalność PFW skupiała się na organizowaniu spotkań literackich, kiermaszy książki i sztuki polskiej, dni kultury polskiej, ale celem głównym było wydawanie książek pisarzy emigracyjnych i to nie tylko osiadłych w Kanadzie. Serię wydawniczą Funduszu zapoczątkował tom wspomnień wojennych Adama Tomaszewskiego *Gorzko pachną piołuny* (Toronto 1981) i w ciągu tych dwudziestu lat działalności PFW opublikował łącznie 30 książek, w tym m.in. poezje Wacława Iwaniuka, Józefa Łobodowskiego, Floriana Śmiei, powieść Andrzeja Chciuka *Trzysta miesięcy* czy cenną antologię *Seven Polish-Canadian Poets*. Z okazji swego jubileuszu Polski Fundusz Wydawniczy (wraz z Fundacją N.W. Turzańskich) zorganizował w dniach 20–26 listopada ubiegłego roku Tydzień Literatury Polskiej w Toronto, w którym uczestniczyli też pisarze i naukowcy specjalnie zaproszeni z kraju, jak Jacek Łukasiewicz, Jerzy Święch, Janusz Kryszak, Sergiusz Sterna-Wachowiak i Włodzimierz Odojewski.

10 lat. Fundacja Władysława i Nelly Turzańskich jest najmłodsza tego rodzaju instytucją polską w Kanadzie. Powstała w 1988 roku z zapisu testamentowego znanego społecznika, działacza niepodległościowego, współtwórcy Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Kanadzie, Władysława Grzymały-Turzańskiego. Założyciel Fundacji urodził się 3 lipca 1905 roku w Bokijówce na Podolu, jako 15 letni chłopiec wziął udział w wojnie 1920 roku walcząc w 29 Pułku Strzelców Kaniowskich. W czasie drugiej wojny światowej przeszedł szlak bojowy wraz z armią gen. Andersa. Do Kanady przybył z dużą grupą byłych żołnierzy w listopadzie 1946. Był jednym z założycieli Koła Kombatantów w Toronto, a w 1953 roku, wraz z gen. Przedzrymirskim, zorganizował znakomicie funkcjonującą do dziś kombatancą kasę pożyczkowo-oszczędnościową Credit Union i przez 25 lat nieprzerwanie pełnił funkcję jej prezesa. Zmarł 1 lutego 1986. Były żołnierz i społecznik miał świadomość, że przechowanie polskiego dziedzictwa kulturowego na obczyźnie w jego niezafałszowanej postaci ma dla nas, zarówno w kraju jak i na emigracji, znaczenie decydujące. W tym celu postanowił powołać do życia Fundację, której zadaniem byłoby popieranie wydawnictw odklamających historię Polski i wspieranie wyróżniających się twórców polskiej kultury. W ciągu 10 lat swojej działalności Fundacja nagrodziła ponad 30 twórców, pisarzy i naukowców, ludzi sztuki, a także przyznawała dotacje zasłużonym dla kultury polskiej instytucjom. Nagrody Fundacji otrzymali m.in. Wacław Iwaniuk, Adam Tomaszewski, Marek Skwarnicki, Tadeusz Nowakowski, Janusz Krasieński, Danuta Mostwin, Ryszard Kapuściński, Stanisław Barańczak, Janusz Kryszak, Jacek Łukasiewicz, Włodzimierz Odojewski, Jadwiga Jurkszus-Tomaszewska, Jarosław Abramow-Newerly. Prezesem Fundacji jest wdowa po jej założycielu Nelly Turzańska-Szyborska. Z jej inicjatywy powołano także krajową edycję nagród Fundacji dla młodego twór-

cy. W roku ubiegłym nagrodę tę przyznano młodemu eseście, Arkadiuszowi Pacholskiemu, za książkę *Pochwała stworzenia*. Tę nagrodę przyznaje jury krajowe pod przewodnictwem Janusza Kryszaka.

Nowy Prąd. W panoramie pism polskich wychodzących w Toronto (a ukazuje się ich z różną częstotliwością kilkanaście, nie licząc wszelkiego rodzaju biuletynów) pojawił się w styczniu 1988 roku nowy tytuł powołany z inicjatywy Polskiego Funduszu Wydawniczego. „Nowy Prąd” jest samodzielną wkładką do organu Związku Polaków w Kanadzie pt. „Związkowiec”, pisma o najdłuższej wśród polonii kanadyjskiej tradycji, gdyż wychodzi ono od 1933 roku. Nowy kwartalnik literacki redagują Edward Zyman, Diana Kuprel, Marek Kusiba przy współpracy Adama Tomaszewskiego i Henryka Wójcika. Tytułem swym pismo to nawiązuje bezpośrednio do wychodzącego w latach 1957–1969 znanego w środowisku kanadyjskim miesięcznika literackiego przy „Głosie Polskim” pt. „Prąd”. Dodatek ów był wówczas najważniejszym pismem literackim emigracji niepodległościowej w Kanadzie redagowanym kolejno przez Andrzeja Manteuffla, Marię Tukowską, Jadwigę Jurkszus-Tomaszewską i Zygmunta Rusinka. Łącznie ukazały się 73 numery miesięcznika. Do tradycji tej nawiązuje teraz „Nowy Prąd” redagowany przez przedstawicieli nowej generacji emigrantów, a łączność z minioną tradycją symbolizuje tu obecność w zespole redakcyjnym Adama Tomaszewskiego. Kwartalnik publikuje szkice literackie, poezje, recenzje i skupia się głównie na twórczości emigracyjnej. Z naszego punktu widzenia szczególnie interesujący jest stały dział Archiwum Emigracji, gdzie publikowane są, pochodzące ze zbiorów prywatnych, listy znanych postaci życia artystycznego emigracji. Kolumna ta przygotowana przez znanego i cenionego bibliofila i kolekcjonera poloników, Henryka Wójcika, przyniosła już listy Tymona Terleckiego, Stanisława Gliwi i w ostatnim numerze (listopad 1998) listy Zbigniewa Herberta do Wacława Iwaniuka. „Nowy Prąd”, to obok dwumiesięcznika „High Park” (wychodzi od 1992) i dodatku literackiego „Gazety” pt. „List Oceaniczny” (wychodzi od 1993) trzecie już pismo literackie polskiego środowiska artystycznego w Toronto, pismo najbliższe związane z problematyką emigracji.

Janusz Kryszak (Toruń)

FUNDACJA ARCHIVUM HELVETO-POLONICUM

Szwajcaria to kraj, w którym zawsze znajdowało się miejsce dla uchodźców i prześladowanych. Choć może nie zawsze i nie w każdej epoce historycznej były to związki bezkonfliktowe, niemniej jednak zrozumienie trudnej sytuacji innych, sympatia, a z czasem i przyjaźń, zdecydowanie przeważają. W tej śródalpejskiej republice od wieków osiedlali się także Polacy. Mieli tam możliwość zdobywania wiedzy, wykonywania pracy. Tam też w sposób całkowicie swobodny i nieskrępowany mogli dyskutować o Polsce, jej kształcie, roli i miejscu w świecie.

Pierwsi wygnańcy docierający z naszego kraju do Helwecji, to konfederaci barscy. Po nich znaleźli się tam uczestnicy powstania kościuszkowskiego, legioniści Dąbrowskiego i żołnierze Napoleona, powstańcy listopadowi i bojownicy styczniowego zrywu. Warto przypomnieć, że w XIX wieku na terenie Szwajcarii zebrała się druga co do liczebności po francuskiej, emigracja polska. W czerwcu 1940 roku internowano na jej terytorium prawie 13 tysięcy 2 Dywizję Strzelców Pieszych gen. Prugara-Ketlinga, która po klęsce Francji, zdyscyplinowana, pod rozwiniętymi sztandarami, przeszła granicę. Ostatnia zaś fala, choć stosunkowo nieliczna, to tzw. emigracja posoldarnościowa.

W Szwajcarii przebywało, studiowało i pracowało wielu Polaków. Wystarczy, że wymienię najbardziej znanych: Mickiewicza, Słowackiego, T.T. Jeża, Ignacego Paderewskiego, Gabriela Narutowicza, Ignacego Mościckiego, Stefana Żeromskiego, Jerzego Stempowskiego, ojca Bocheńskiego. W 1936 roku, w Solurze, w mieszkaniu, które między 1815 a 1817 zajmował Tadeusz Kościuszko, stworzono istniejące do dziś, jemu poświęcone muzeum.